

ศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในพระไตรปิฎก ตามแนวคัมภีร์สัทททาวิเสส

An Analytical Study of Pali Words in Tipitaka though Sadavisesa Texts

พระมหาโกมล กมลโล

Phramaha Komon Kamalo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Palisuksa Buddhagosa Campus
E-mail: Pali.2015Kamaro@gmail.com Tel: 09-3292-6941

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในพระไตรปิฎก ตามแนวคัมภีร์สัทททาวิเสส” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะภาษาบทบาลีในอเนกัตถวรรคที่ปรากฏในคัมภีร์นิฆนฑุ ผลการวิจัยพบว่า คัมภีร์บาลีกลุ่มสัทททาวิเสสอันเป็นคัมภีร์พื้นฐานการศึกษาบาลีพระไตรปิฎก มี 4 ประเภท ดังนี้ (1) กลุ่มคัมภีร์ที่เป็นไวยากรณ์ (2) กลุ่มคัมภีร์พจนานุกรมศัพท์ (นิฆนฑุ) (3) กลุ่มคัมภีร์ฉันทลักษณ์ (4) กลุ่มคัมภีร์อรรถาธิบาย (กฎะ) สำหรับคัมภีร์อริยานเป็นกลุ่มคัมภีร์พจนานุกรมศัพท์ (นิฆนฑุ) เฉพาะตอนอเนกัตถวรรค มี 359 คาถา มีจำนวน 830 ศัพท์ เริ่มตั้งแต่ สมย ศัพท์จนถึง อาตาศัพท์ ผู้วิจัยได้เลือกเอาบทบาลีมาศึกษาวิเคราะห์เพียง 20 ศัพท์ ตามหลักคัมภีร์สัทททาวิเสส 4 กลุ่ม ดังนี้ 1) ด้านหลักภาษา คือ การศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์วิจัยบทบาลีโดยการแยกบทบาลีเป็นธาตุ ปัจจุบันมี สมย = ส/สม + อิ/เอ/อ/ย/ยา + อ เป็นต้น 2) ด้านพจนานุกรม มี สมย ศัพท์ ใช้ในความหมาย 9 อย่าง 3) ด้านฉันทลักษณ์ มีอนุสุทธฉันท 8 พยางค์ ที่เป็นปฐมภการ วิปูลาคาถา เป็นต้น และ 4) ด้านอรรถาธิบาย 5 อย่าง มีปสาทคุณ เป็นต้น

คำสำคัญ บทบาลี; พระไตรปิฎก; คัมภีร์สัทททาวิเสส

Abstract

This article is a part of research entitled 'An Analytical Study of Pali Words in Tipitaka through Saddavisesa Texts' aims at study the Pali language found in Anekattavagga in Nighandu scripture. Its findings were that Saddavisesa group texts contain the foundational books for study Tipitaka divided into 4 types; 1) the group of grammar entailing principle of language, 2) group of glossaries of vocabulary (Nighandu), 3) group of prosody and 4) group of rhetoric (Keṭubha).

In Anekattavagga containing 359 verses, it found only 830 words, starting from Samaya up to Ātāpa word. In this work, the researcher had chosen only 20 words for analysis done based on Saddavisesa texts 4 groups; 1) Principle of language explores the word analysis by classifying into root, prefix such as Samaya = Saṃ/Sama + i/e/aya/yā+ a etc. (2) Dictionary deals with word's meaning for example Samaya has 9 meanings etc. (3) Prosody means verse, for example, Anuṭṭhubhā-chanda with 8 syllables consisting of Paṭṭhayāvattagāthā etc. 4) Delicacy or principle of rhetoric contains 5 word embellishments etc.

Keywords: Pali term, Tipitaka, Saddavisesa texts

บทนำ

พระไตรปิฎกอันเป็นพระพุทธรูปว่าตามสภาวะของธรรมตามที่ปรากฏแล้ว เป็นธรรมที่ละเอียดลึกซึ้งเข้าใจได้ยาก มีหลักฐานปรากฏว่า อธิโคโต โข มายาย ฌมโม คมภิโร พุทโธโส ทุรณฺโโพโส สมนโต ปณฺโณโต อตฺตกาจโร นิปุณฺโณ ปณฺตติเวทนีโย (Pali Tipitakas: 4/7/6-7) ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้ ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่เป็นวิสัยแห่งตรรก ละเอียด บัณฑิตจึงจะรู้ได้ (Thai Tipitakas: 4/7/11) พระไตรปิฎกเป็นหลักฐานชั้นต้นบรรจุหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสาวกองค์สำคัญ โดยพระอรหันตสาวกทั้งหลายมีพระมหากัสสปเถระเป็นต้นได้รวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่ ดุจเดียวกับตะกร้าอันเป็นภาชนะสำหรับใส่ของต่างๆ ไว้ (Wannapok, S. 1997) ดังนั้น พระบูรพาจารย์เริ่มตั้งแต่พระอรธกเถาจารย์ ผู้รู้ธรรมและพยัญชนะของพระพุทธพจน์ ได้อธิบายพระพุทธพจน์ที่เป็นบทบาลีพระไตรปิฎกในส่วนที่ยากให้เข้าใจง่ายขึ้นสำหรับผู้เริ่มศึกษา จึงมีคัมภีร์อธิบายพระพุทธพจน์หลังสมัยพุทธกาลเพิ่มขึ้นอีกมากมาย จัดเป็นลำดับคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ทิปปินี ปกรณวิเสส และสัททวิเสส (Poonyanupab, S. : 2007) คัมภีร์เหล่านี้ เป็นคัมภีร์อธิบายพระพุทธพจน์ทั้งรูปศัพท์ของประโยคหลักไวยากรณ์ และสภาวะธรรม ตลอดถึงเรื่องราวต่างๆ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจพระพุทธพจน์ได้อย่างถูกต้องตรงตามพุทธประสงค์ คัมภีร์เหล่านี้ถูกบันทึกไว้ด้วย “ภาษามคร” ปัจจุบันเรียกกันว่า “ภาษาบาลี”

ภาษาบาลี เป็นภาษาที่ชาวบ้านแคว้นมคธใช้พูดกันในชีวิตประจำวัน เมื่อสมัยพุทธกาลและเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ประกาศศาสนาตามที่พระพุทธโฆสาจารย์กล่าวไว้ในคัมภีร์วิสุทธิ-มรรคว่า **ธมฺมนิรุตฺติสถิตาย สกาวนิรุตฺตียา มาคธิกาย สพฺพสฺตตานํ มฺลภาสาย** ฯ (Phra Buddhaghosa: 1993) ด้วยภาษามครอันเป็นภาษาดั้งเดิมของสรรพสัตว์ทั้งหลายที่ใช้พูดกันตามปกติเป็นที่รู้จักกันว่า พระชินเจ้าทรงใช้ประกาศพระธรรม ฯ

คำว่า บาลี ตามความเห็นของอาจารย์บางท่านว่า มาจากรากศัพท์เดียวกัน คือ ปา ธาตุ + ฬิ ปัจจัย มีรูปวิเคราะห์ว่า **ปาดิ รกฺขตฺติ ปาฬิ** (Phramoggallana: 1992) หมายถึงบันทึกรักษาลักษณะคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้

รูปวิเคราะห์ที่พระภิกษุจารย์ขยายความในสมันตปาสาทิกาของพระพุทธโฆสาจารย์ มีว่า “**อตฺถํ ปาดิ รกฺขตฺติ ปาลิ ปาโถ ลิตฺติ โมคฺคฺลลนสฺสฺเตน ลิปฺปจฺจโย** ฯ **ปาลิยํ อาคโถ นโย ปาลินโย ปาลินยสฺส อนูรูปา ปาลินยานูรูปา** (Phra Buddhaghosathera: 1993) แปลว่า เรียกว่า เป็นบาลี เพราะคงไว้คือรักษาไว้ซึ่งเนื้อความ (พระพุทธพจน์) ลง ลิต ปัจจัย ด้วยสูตรในคัมภีร์ไวยากรณ์โมคคัลลนนะว่า ปาโถ ลิต (ลง ลิต ปัจจัย หลัง ปา ธาตุ) นัยที่มาในคัมภีร์บาลี เรียกว่า ปาลินัย ถาที่เข้ากันได้กับปาลินัย ชื่อว่า ปาลินยานูรูป”

ภาษาบาลี เป็นภาษาบันทึกรักษาลักษณะคำสอนของพระพุทธเจ้า ในรูปคัมภีร์พระไตรปิฎกหรือคัมภีร์ระดับรองๆ ลงมา เช่น อรรถกถา ฎีกา เป็นต้น ดังนั้น ผู้จะศึกษาบทบาลีพระไตรปิฎก อรรถกถา

ภิกขุ ฯลฯ จำเป็นจะต้องศึกษาภาษาบาลีให้เข้าใจอย่างละเอียดลึกซึ้งก่อน การศึกษาหลักภาษาบาลีระดับธรรมดาคือว่ายังไม่เพียงพอที่จะศึกษาพระไตรปิฎกในเชิงวิเคราะห์วิจัยได้ แต่ต้องเป็นการศึกษาหลักภาษาบาลีที่มีอยู่ในกลุ่มคัมภีร์สัททวิเสส 4 กลุ่ม อันเป็นคัมภีร์ที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจในการศึกษาบาลีพระไตรปิฎก

คำว่า “สัททวิเสส” คือ กลุ่มคัมภีร์หลักภาษาบาลีที่เป็นเครื่องมือในการศึกษาและวินิจฉัยข้อธรรมข้อธรรมในบทบาลีพระไตรปิฎก ปัจจุบันในหอสมุดแห่งชาติมีบัญชีรายชื่อกลุ่มคัมภีร์ สัททวิเสส 153 คัมภีร์ (P.M. Wate Varannu: 1993) เมื่อรวมกลุ่มคัมภีร์ทั้งหมดที่เป็นอุปกรณ์ในการศึกษาบทบาลีพระไตรปิฎก จัดเป็นคัมภีร์สัททวิเสส 4 กลุ่ม คือ

1. **กลุ่มคัมภีร์ไวยากรณ์** เป็นคัมภีร์ประเภทที่แสดงหลักภาษาบาลี โดยกล่าวถึงรากศัพท์, วิธีสำเร็จรูป การเปลี่ยนแปลงศัพท์ ฯลฯ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม มีกลุ่มคัมภีร์กัจจายณะ กลุ่มคัมภีร์โมคคัลลานะ และกลุ่มคัมภีร์สัททนิติ

2. **กลุ่มคัมภีร์นิชัณพ** เป็นคัมภีร์ประเภทพจนานุกรมหรือพจนานุกรมศัพท์ภาษาบาลี มี คัมภีร์อภิธาน เป็นต้น

3. **กลุ่มคัมภีร์ฉันทลักษณะ** เป็นคัมภีร์ประเภทที่แสดงกฎเกณฑ์ วิธีร้อยกรองภาษาบาลี เช่น คัมภีร์วุตโตทัย เป็นต้น

4. **กลุ่มคัมภีร์ไญญะ** เป็นคัมภีร์ประเภทที่แสดงกลวิธีการแต่งภาษาบาลีให้ได้วรรคและสละสลวยทั้งร้อยแก้วร้อยกรอง เช่น คัมภีร์สุโพธาลังการ เป็นต้น

บุคคลผู้ศึกษากลุ่มคัมภีร์สัททวิเสสจนแตกฉานดีแล้ว เมื่อได้ศึกษาบาลีพระไตรปิฎกจะไม่มีควมอึดอัดสงสัยในบทบาลี จะมีแต่ความปลอดโปร่งโล่งใจเกิดความเพลิดเพลินดื่มด่ำในรสพระสัทธรรมเหมือนท่องเที่ยวไปในอุทยานที่ดารดาษด้วยไม้ดอกนานาพรรณ ฉะนั้น พระโบราณจารย์จึงกล่าวว่า คัมภีร์สัททวิเสสเป็นคัมภีร์คู่บารมีพระไตรปิฎก เห็นได้จากสูตรที่ 52 ของคัมภีร์กัจจายณะว่า **ชินวจนยุตฺตํ** หิ สูตรที่แสดงต่อไปนี้ สมควรต่อพระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ชนะมารทั้ง 5 เท่านั้น (Phra Aggavangsathara: 2003)

การศึกษาคัมภีร์สัททวิเสส นับเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญยิ่งต่อการศึกษาภาษา โดยเฉพาะภาษาโบราณ เช่น ภาษาบาลี, ภาษาสันสกฤต นักปราชญ์ในพระพุทธศาสนา มักสอนว่าผู้ที่ไม่รู้ไวยากรณ์ก็คือผู้ไม่รู้หนังสือ ดังนั้น นักปราชญ์ทั้งหลายได้ให้ความสำคัญต่อวิชาไวยากรณ์มาก แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ยังตรัสถึงความสำคัญของหลักไวยากรณ์ไว้ในพระไตรปิฎกดังมีปรากฏว่า “**เทวเม ภิกขเว ธมฺมา สทฺธมฺมสฺส สมฺโมสาย อนฺตรธานาย สํวตฺตนิติ. กตฺเม เทว. นิกฺขิตฺตลจ ปทพฺยณฺชนํ อตฺโถ จ ทุณฺนิโต. ทุณฺนิกฺขิตฺตสฺส ภิกขเว ปทพฺยณฺชนสฺส อตฺโถปิ ทุณฺนโย โหติ. อิมเ โข ภิกขเว เทว ธมฺมา สทฺธมฺมสฺส สมฺโมสาย อนฺตรธานาย สํวตฺตนิติ**” (Pali Tipitakas: 20/20/58) ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 2 ประการนี้ ย่อมเป็นไป เพื่อความเสื่อมสูญหายไปแห่งสัทธรรม ธรรม 2 ประการ อะไรบ้าง คือ 1. บทพหุญชนะที่สืบทอดกันมาไม่ดี

2. อรรถ ที่สืบทอดขยายความไม่ดี แม้อรรถแห่งบทพยุษณะที่ตั้งไว้ไม่ดี ก็ชื่อว่าเป็นการสืบทอดขยายความไม่ดี ภิคุทั้งหลาย ธรรม 2 ประการนี้แล ย่อมเป็นไป เพื่อความเสื่อมสูญหายไปแห่งสัทธรรม” ฯลฯ (Thai Tipitakas: 20/20/72)

พระพุทธดำรัสชี้ให้เห็นว่าการศึกษากลุ่มคัมภีร์สัททวิเสสนั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นมาก เพราะการที่จะเข้าใจพระไตรปิฎกอันลึกซึ้งสมบูรณ์ด้วยอรรถและลงตามด้วยภาษานั้น เบื้องต้นจะต้องอาศัยคัมภีร์ไวยากรณ์เป็นกุญแจไขเข้าไป จากนั้น จึงค่อยทำการศึกษาค้นคว้านานานะที่เป็นแก่นธรรมต่อไป

คำศัพท์ภาษาบาลีมีความหลากหลายทั้งด้านความหมายและคำศัพท์ที่ใช้ จำเป็นต้องมีกลุ่มคัมภีร์ที่เป็นเครื่องมือในการศึกษาบาลีพระไตรปิฎกอย่างกลุ่มคัมภีร์สัททวิเสสที่จะช่วยในการกำหนดความหมายของคำศัพท์ในเนื้อความนั้นๆ ได้อย่างถูกต้อง

ด้วยความสำคัญของการศึกษากลุ่มคัมภีร์สัททวิเสสดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นความจำเป็นในการศึกษาประมวลความรู้กลุ่มคัมภีร์เครื่องมือก่อนการศึกษาบาลีพระไตรปิฎก และเลือกบทบาลีพระไตรปิฎกเพื่อกำหนดเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษาวิเคราะห์ทั้งรูปศัพท์และความหมายมากำหนดเป็นประเด็นปัญหาเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยด้านคัมภีร์ที่ส่งผลต่อการศึกษาวเคราะห์บทบาลีในพระไตรปิฎกโดยทำการวิเคราะห์ความหมายของบท อาศัยความหมายที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อภิธานและคัมภีร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์การผันแปรรูปศัพท์โดยอาศัยกลุ่มคัมภีร์ไวยากรณ์ และหากข้อความที่คัดเลือกวิเคราะห์เป็นฉันทลักษณ์ ก็จะทำการวิเคราะห์โดยอาศัยคัมภีร์วุตโตทัย อันจะเป็นข้อมูลสำคัญที่จะทำให้เกิดความเข้าใจพุทธพจน์โดยผ่านการศึกษาวเคราะห์บทบาลีที่เลือกศึกษาวเคราะห์และเพื่อพัฒนาการศึกษาภาษาบาลีของพุทธศาสนิกชนคนไทยและสังคมโลกต่อไปด้วย

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาคัมภีร์สัททวิเสสที่เป็นเครื่องมือศึกษาบาลีพระไตรปิฎก
2. เพื่อประมวลสาระของคัมภีร์สัททวิเสสที่เป็นเครื่องมือศึกษาบาลีพระไตรปิฎก
3. เพื่อศึกษาลักษณะภาษาบทบาลีในอเนกถาวรวัตถุที่ปรากฏในคัมภีร์นิฆนฑุ

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวเคราะห์บทบาลีในพระไตรปิฎก ตามแนวคัมภีร์สัททวิเสส” ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาประมวลองค์ความรู้เนื้อหาคัมภีร์ที่เป็นเครื่องมือก่อนการศึกษาพระไตรปิฎก ใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีวิธีดำเนินการศึกษา ดังนี้

1. ศึกษารวบรวมประมวลความรู้คัมภีร์เครื่องมือการศึกษาบาลีพระไตรปิฎกที่แสดงสาระสำคัญของหลักภาษาบาลี เช่น กัจจายณะ ปทฐปัสสิทธิ โมคคัลลานะ สัททนิติ อภิธาน วุตโตทัย และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง

2. คัดเลือกบทบาติในคัมภีร์อริธานสูจิที่เป็นหนังสือประกอบการเรียนการสอนรายวิชาอริธานหลักสูตรพุทธศาสนบัณฑิต สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ เป็นตัวอย่างประเด็นปัญหาการวิเคราะห์รูปศัพท์และความหมายตามลักษณะของกรอบการวิเคราะห์ และทำการวิเคราะห์โดยอาศัยกลุ่มคัมภีร์สหทวิเสส
3. นำเสนอผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหาแล้วเรียบเรียงบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

1. ประวัติความเป็นมาคัมภีร์สหทวิเสสที่เป็นเครื่องมือศึกษาบาลีพระไตรปิฎก

คัมภีร์บาลีกลุ่มสหทวิเสสอันเป็นคัมภีร์พื้นฐานการศึกษาบาลีพระไตรปิฎก จำเป็นต้องศึกษาหลักภาษาให้เข้าใจอย่างละเอียดลึกซึ้ง เป็นหลักสำคัญในการศึกษาเรียนรู้และวินิจฉัยค้นคว้าหลักธรรมในพระไตรปิฎก คัมภีร์ทั้งหมดที่เป็นหลักในการศึกษาบทบาติพระไตรปิฎก มี 4 ประเภท ดังนี้ 1) กลุ่มคัมภีร์ที่เป็นไวยากรณ์แสดงหลักภาษา มีคัมภีร์กัจจายณะเป็นต้น คัมภีร์กัจจายณะมีความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องผู้รจนาคัมภีร์นี้เป็น 3 ทศนะ คือ (1) เห็นว่า พระมหากัจจายณะสมัยพุทธกาลเป็นผู้รจนาคัมภีร์ (2) เห็นว่า พระมหากัจจายณะได้แต่งสูตรแล้วต่อมาบุคคลอื่นได้แต่งวุตติและอุทาหรณ์ เพื่ออธิบายคัมภีร์ให้ชัดเจนขึ้น (3) เห็นว่า พระกัจจายณะในสมัยหลังพุทธกาลรจนาคัมภีร์ในสมัยของพระเจ้า สกมันธาดุ ช่วงพุทธศตวรรษที่ 6 หรือในระหว่างที่ราชวงศ์ของกษัตริย์พระองค์นี้เรืองอำนาจตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 6 เป็นต้นมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 9 บางมติกกล่าวว่ารจนาช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-16, กลุ่มคัมภีร์โมคคัลลานะ คัมภีร์นี้เป็นผลงานของพระโมคคัลลานะพระเถระชาวลังกา ได้รับรจนาคัมภีร์ในสมัยพระเจ้าปราวรมหาพาหุที่ 1 (พ.ศ. 1696-1729) และกลุ่มคัมภีร์สหทวินิตี คัมภีร์นี้เป็นผลงานของพระ อัครวงศ์พระเถระชาวเมียนมาร์ได้รับรจนาคัมภีร์ในสมัยพระเจ้าจันทรพลา (พ.ศ. 1777-1793) 2) กลุ่มคัมภีร์พจนานุกรมศัพท์ (นิขัณฐ) มีคัมภีร์อริธานปทีปิกาเป็นต้น คัมภีร์นี้เป็นผลงานของพระโมคคัลลานะ-มหาเถระ ราชบัณฑิต พักอยู่ ณ วัดมหาเชตวัน เกาะลังกา ราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 (พ.ศ. 1600-1700) สมัยของพระเจ้าปราวรมหาพาหุที่ 1 3) กลุ่มคัมภีร์ฉันทลักษณ์ คัมภีร์ว่าด้วยกฎเกณฑ์วางคำครูและลหุเป็นแบบต่างๆ มีคัมภีร์วุตโตทัยเป็นต้น คัมภีร์นี้เป็นผลงานของพระสังฆรักขิตะพระเถระชาวลังกา ราวพุทธศตวรรษที่ 17 (พ.ศ. 1700) มีชีวิตอยู่จนถึง พ.ศ. 1787 ในรัชสมัยพระเจ้าวิชัยพาหุที่ 3 4) กลุ่มคัมภีร์อรรถกถา (ภณฺณ) คัมภีร์ว่าด้วยการตกแต่งเสียงและความหมายให้ภาษามีความไพเราะ มีคัมภีร์สุโพธอรรถกถา เป็นต้น คัมภีร์นี้เป็นผลงานของพระสังฆรักขิตะ พระเถระชาวลังกา ราวพุทธศตวรรษที่ 17 (พ.ศ. 1700) มีชีวิตอยู่จนถึง พ.ศ. 1787 ในรัชสมัยพระเจ้าวิชัยพาหุที่ 3

2. การประมวลสาระของคัมภีร์สหทวิเสสที่เป็นเครื่องมือศึกษาบาลีพระไตรปิฎก

คัมภีร์ทั้งหมดที่เป็นหลักในการศึกษาบทบาติพระไตรปิฎก มีข้อมูลจากการประมวลสาระเนื้อหาโดยสรุปมี 4 ประเภท ดังนี้ 1) กลุ่มคัมภีร์ที่เป็นไวยากรณ์แสดงหลักภาษา มีคัมภีร์กัจจายณะ เป็นต้น เป็นกลุ่มคัมภีร์ที่แสดงกฎเกณฑ์หลักภาษาบาลีโดยมีชนิดของสูตรแบบดั้งเดิมอยู่ 6 ประเภท คือ (1) สัญญาสูตร

(2) ปริสาสูตร (3) วิธสูตร (4) นิยมสูตร (5) อติเทศสูตร (6) อธิการสูตร และคัมภีร์ไวยากรณ์ที่สมบูรณ์แบบนั้นมียอดประกอบสำคัญ 3 อย่าง คือ (1) สูตร (2) วุตติ (3) อุทาหรณ์ 2) กลุ่มคัมภีร์พจนานุกรมศัพท์ (นิชิต) มีคัมภีร์อภิธานปทีปิกา เป็นต้น ถือว่าเป็นคัมภีร์ที่มีคุณค่าด้านภาษาศาสตร์ที่ให้ความรู้ต่อการศึกษาทางภาษาศาสตร์เพราะเป็นแหล่งรวมของคำศัพท์ต่างๆ ที่ปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 3 กัณฑ์ใหญ่ คือ (1) สัคคกัณฑ์ (2) ภูกัณฑ์ (3) สามัญญกัณฑ์ เมื่อรวมกับปณามคาถา ปฏิญญาคาถา ปริสาคาถา และนิคมคาถาทั้งหมดแล้ว มีจำนวนทั้งสิ้น 1,221 คาถา 3) กลุ่มคัมภีร์ฉันทลักษณ์ คัมภีร์ว่าด้วยกฎเกณฑ์การวางคำครุและลหุเป็นแบบต่างๆ มีคัมภีร์วุดโตทัยเป็นต้น ซึ่งเนื้อหาที่เป็นหลักในคัมภีร์วุดโตทัย มีคาถาแสดงไว้ 108 ชนิดกับฉันท 17 ประเภท แบ่งออกเป็น 6 ปริจเฉท คือ (1) สัญญาปริสา-สานิเทศ (2) มัตตาวุตตินิเทศ (3) สมวุตตินิเทศ (4) อัธสมวุตตินิเทศ (5) วิสมวุตตินิเทศ (6) ฉปปัจจยวิภาค ซึ่งข้อความส่วนใหญ่ในคัมภีร์เป็นทั้งสูตรและอุทาหรณ์ในคาถาเดียวกันมีคาถาทั้งหมด 137 บท แสดงหลักการประพันธ์ประเภทร้อยกรองที่เรียกว่า ปัชชะ ประกอบด้วยคาถา 2 ประเภท คือ (1) มาตราพฤติ คือ คาถาที่นับมาตรา แต่งโดยกำหนดมาตราในแต่ละบาทคาถา มีทั้งหมด 26 คาถา (2) วรรณพฤติ คือ คาถาที่นับพยางค์ แต่งโดยกำหนดพยางค์ในแต่ละบาทคาถา มีทั้งหมด 82 คาถา และ 4) กลุ่มคัมภีร์อรรถการ (กฎเกณฑ์) คัมภีร์ว่าด้วยการตกแต่งเสียงและความหมายให้ภาษามีความไพเราะ มีคัมภีร์สุโพธาลังการเป็นต้น เนื้อหาของคัมภีร์ประกอบด้วยหลักการตกแต่งภาษาเพื่อให้ไพเราะชวนให้น่าฟังเสนาะสอดทั้งอรรถและพยัญชนะ จำแนกออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) ปัชชะ ร้อยกรอง หรือคาถา (2) คัชชะ ร้อยแก้ว ความเรียง เรียกว่าจุนณียะบ้างที่ไม่มีคาถา (3) วิมสสะ บทประพันธ์ผสมกันทั้งร้อยกรองและร้อยแก้ว อลังการหมายถึง เครื่องตกแต่งบทประพันธ์ จำแนกเป็น 2 ประเภท โดยถือเอาศัพท์และความหมายของศัพท์เป็นเกณฑ์ คือ (1) สัททาลังการ การตกแต่งเสียง (2) อัธถาลังการ การตกแต่งความหมาย

3. ลักษณะภาษาบทบาลีในอเนกัตถวรรคที่ปรากฏในคัมภีร์นิชิต

คัมภีร์อภิธาน เป็นกลุ่มคัมภีร์นิชิต เฉพาะตอนอเนกัตถวรรค มีจำนวน 359 คาถา เป็นวรรคที่รวบรวมคำศัพท์ที่มีความหมายหลายอย่างมีจำนวนทั้งสิ้น 830 ศัพท์ เริ่มตั้งแต่ สมย ศัพท์จนถึง อาตาศัพท์ แต่ในการศึกษาวิเคราะห์บทบาลีนี้ ผู้วิจัยได้เลือกเอาบทบาลีมาศึกษาวิเคราะห์เพียง 20 ศัพท์ ซึ่งประกอบด้วย 1) สมย 2) วณณ 3) อุโปสถ 4) จุก 5) พรหมจริย 6) ธมม 7) อตถ 8) คุณ 9) ภูต 10) สาร 11) สุต 12) กปป 13) สจ 14) โพธิ 15) ปท 16) โปกขร 17) เนกขมม 18) สนต 19) อคค และ 20) โสต ศัพท์ ตามหลักคัมภีร์สัททวิเสสมีด้านหลักภาษา ด้านพจนานุกรม ด้านฉันทลักษณ์ และด้านอรรถการ สรุปได้ดังนี้

1. ด้านหลักภาษา

การศึกษาด้านหลักภาษา คือการแยกแยะให้เห็นที่มาของรูปศัพท์หรือบทบาลี แสดงการประกอบของธาตุ ปัจจัย สรุปได้ดังนี้ 1) สมย ศัพท์ เป็นศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจาก ส/สม + อิ/เอ/อย/ยา ธาตุ + อ ปัจจัย 2) วณณ ศัพท์ เป็นศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจาก วณณ ธาตุ + อ ปัจจัย 3) อุโปสถ ศัพท์ เป็นศัพท์ที่

สำเร็จรูปมาจาก อุป + วส ธาตุ + อด ปัจจัย, อุโปสธ ศัพท์ + ณ ปัจจัย และ อุป + อุส ธาตุ + อด ปัจจัย 4) **จกก** ศัพท์ เป็นศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจาก จ + กร ธาตุ + กวิ ปัจจัย, จกก ธาตุ + อ ปัจจัย 5) **พรมหจริย** ศัพท์ เป็นศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจาก พรม (พรม ธาตุ, พรม ธาตุ + ม ปัจจัย) + จร ธาตุ + อิ อาคม + ญย ปัจจัย 6) **ธมม** ศัพท์ เป็นศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจาก ธร ธาตุ + รมม ปัจจัย, ธ/ฐ ธาตุ + รมม ปัจจัย 7) **อตถ** ศัพท์ เป็นศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจาก อร ธาตุ + ถ ปัจจัย, อส ธาตุ + ถ ปัจจัย, อตถ ธาตุ + อ ปัจจัย 8) **คุณ** ศัพท์ เป็นศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจาก คุณ ธาตุ + อ ปัจจัย, คณ ธาตุ + อ ปัจจัย, คช ธาตุ + ยุ ปัจจัย, คม ธาตุ + ณ ปัจจัย, ค ธาตุ + ยุ ปัจจัย 9) **ภูต** ศัพท์ เป็นศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจาก ภู ธาตุ + ต ปัจจัย, ภู ธาตุ + กต ปัจจัย 10) **สาธ** ศัพท์ เป็นศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจาก สาธ ธาตุ + ณ ปัจจัย 11) **สุต** ศัพท์ เป็นศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจาก สุ ธาตุ + ต ปัจจัย 12) **กปป** ศัพท์ เป็นศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจาก กปป ธาตุ + ณ ปัจจัย 13) **สจจ** ศัพท์ เป็นศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจาก สต ธาตุ + ย ปัจจัย, สร ธาตุ + จ ปัจจัย 14) **โพธิ** ศัพท์ เป็นศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจาก พุ ธาตุ + อิ ปัจจัย 15) **ปท** ศัพท์ เป็นศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจาก ปท ธาตุ + อ ปัจจัย 16) **โปกขร** ศัพท์ เป็นศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจาก ปุส ธาตุ + ขร ปัจจัย 17) **เนกขมม** ศัพท์ เป็นศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจาก นิ + กม ธาตุ + ญย ปัจจัย 18) **สนต** ศัพท์ เป็นศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจาก สม ธาตุ + อนต ปัจจัย, สม ธาตุ + ต ปัจจัย, สท ธาตุ + ต ปัจจัย, สส ธาตุ + ต ปัจจัย 19) **อคค** ศัพท์ เป็นศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจาก อช ธาตุ + อ ปัจจัย, อช ธาตุ + ค ปัจจัย, อชช ธาตุ + อ ปัจจัย, อท ธาตุ + อ ปัจจัย, อม ธาตุ + อ ปัจจัย, อสุ ธาตุ + อ ปัจจัย 20) **โสธ** ศัพท์ เป็นศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจาก สุ ธาตุ + ต ปัจจัย

2. ด้านพจนานุกรม

การศึกษาด้านพจนานุกรม (นิชัณฺฑ) คือการศึกษาค้นคว้าความหมายของบทบาทจากคัมภีร์ประเภทพจนานุกรมมีคัมภีร์อภิธานเป็นต้นพร้อมอุทาหรณ์ประกอบ สรุปได้ดังนี้

1) **สมัย** ศัพท์ มีความหมาย 9 อย่าง ประกอบด้วย (1) สมวาย ความถึงพร้อมแห่งเหตุ (2) สมุห หมู่-คณะ (3) การณ เหตุ (4) ขณ ขณะ-โอกาส (5) ปฏิเวธ การแทงตลอด (6) กาล กาลเวลา (7) ปหาน การละ (8) ลาภ การได้ (9) ญาณิ ลัทธิ

2) **วณฺณ** ศัพท์ มีความหมาย 12 อย่าง ประกอบด้วย (1) สณฺฐาน รูปร่าง-สัณฐาน (มีต่ำและสูงเป็นต้น) (2) รูป สี (มีสีแดงและดำเป็นต้น) (3) ขาติ ตระกูล (มีกษัตริย์เป็นต้น) (4) ฉวิ ฉิวพรรณ (5) การณ เหตุ (6) ปมาณ ประมาณ (7) ปัสสา การสรรเสริญ (8) อกฺขร อักษร (9) ยส ชื่อเสียง (10) คุณ คุณมีศีลเป็นต้น (11) ชาตฺรูป ทองคำ (12) ปุณิน กองทราย

3) **อุโปสธ** ศัพท์ มีความหมาย 5 อย่าง ประกอบด้วย (1) ปาติโมกฺขทุเทศ การสวดปาติโมกข์ (2) ปณฺณตฺติ นามบัญญัติ (3) อุปวาส การรักษาศูโปสธศีล (4) อฏฺฐงฺค ศีล 8 (5) อุโปสธ-ทิน วันอุโปสธ

4) **จกก** ศัพท์ มีความหมาย 14 อย่าง ประกอบด้วย (1) รณฺจ ลัทธิ (2) ลกฺขณ ลายลักษณ์ที่ฝ่าพระบาทของพระพุทธเจ้า (3) ธมฺมจกฺก ธรรมจักร (4) อฺรจกฺก กงจักร (5) อิริยาปถ อิริยาบถ (6) สมปตฺติ สัมปตติจักร (7) จกฺกตฺน จักรรัตน (8) มณฺทล มณฑล (9) พล กองทัพ-พล (10) กุลาภณฺท แทน่ปั่น

ของช่างหม้อ-กมรช่างหม้อ (11) อาณา อาณาจักร (12) อายุธ อาวุธ คือ จักร (13) ทาน วัตถุทาน (14) ราสี กองวัสดุ

5) **พรมจรรย์** ศัพท์ มีความหมาย 12 อย่าง ประกอบด้วย (1) ทาน ทาน (2) อปฺปมณฺญา อปฺปมณฺญา-พรมวิหารธรรม (3) สาสน พระศาสนา (4) เมถุนารติ การงดเว้นจากเมถุน (5) เวยยา-วจจ การช่วยชวนชวาย (6) สหการตฺถุจิ ความพอใจยินดีในภรรยาดน (7) ปญจสีล สีล 5 (8) อริยมคฺค อริยมรรค (9) อุโปสถงค องค์อุโบสถ (10) ธิติ ความเพียร (11) ธมฺมเทศนา การแสดงธรรม (12) อชฺฌมาสย อชฺฌาศัย

6) **ธมฺม** ศัพท์ มีความหมาย 19 อย่าง ประกอบด้วย (1) สภาว สภาวธรรม (2) ปริยตฺติ พระปริยัติ (3) ปญฺญา ปัญญา (4) ฌาย, ยุตฺติ ความสมเหตุสมผล, ความสมควร (5) สจฺจ สัจจะ (6) ปกฺติ ปกติ, ธรรมดา (7) ปุญฺญ บุญ (8) ฌเญย ฌเญยธรรม 5 อย่าง (คือ สังขาร วิการ ลักษณะ นิพพานและบัญญัติ) (9) คุณ คุณ (10) อาจาร ความประพฤติ (11) สภาวธิ สภาว (12) นิสสตตฺตา, สุตฺตตฺตา สภาวซึ่งไร้บุคคลตัวตนเราเขา, ความว่างเปล่า (13) อาปตฺติ อาบัติ (14) การณ, ปจฺจย เหตุ (15) วิการ ความเปลี่ยนแปลง (16) ปจฺจยูปฺปนน ผลที่เกิดจากเหตุ (17) วิสย อารมณฺ์ (18) นิพฺพาน พระนิพพาน (19) ปาลิ พระบาลี (พระธรรมวินัย)

7) **อตุล** ศัพท์ มีความหมาย 9 อย่าง ประกอบด้วย (1) ปโยชน ประโยชน์หรือความต้องการ (2) สหฺทาภิเชยฺย เนื้อความที่ศัพท์กล่าว (3) วุฑฺฒิ ความเจริญ (4) ธน ทรัพย์ (5) วตฺถ วัสดุ (6) การณ เหตุ (7) นาส ความพินาศ (8) หิต ประโยชน์เกื้อกูล (9) ปจฺฉิมปพฺพต ภูเขาด้านทิศตะวันตก

8) **คุณ** ศัพท์ มีความหมาย 9 อย่าง ประกอบด้วย (1) ปฏฺล ชัณ (2) ราสี กอง-ช่วง (3) อาณิสฺส อาณิสส (4) พนฺธน เครื่องผูก (5) อปฺปธาน ศัพท์ขยาย (6) สีลาทิ คุณมีศีลเป็นต้น (7) สุกฺกาทิ สีมี่สีขาวเป็นต้น (8) ขิยา สายธนู (9) โภจฺจาส ส่วน-น้อย

9) **กุต** ศัพท์ มีความหมาย 11 อย่าง ประกอบด้วย (1) รุกฺขาทิ ต้นไม้เป็นต้น (2) วิชฺขมาน ความมียู่ (3) อรหฺนต พระอรหันต์ (4) ขนฺธปญฺจก ชันธ 5 (5) สตฺต สัตว์โลก (6) มหากุต มหากุตธาตุ 4 (7) อมนุสฺส เทวดา กุตศัพท์ ที่เป็น 3 ลิงค์ มีลิงค์ตามบทที่ถูกขยาย มีความหมาย 4 อย่าง ประกอบด้วย (1) อดีต กาลล่วงไปแล้ว (2) ชาติ สัตว์ที่เกิดมา (3) ปตฺต การถึง-การบรรลุ (4) สม ความเสมอกัน

10) **สาธุ** ศัพท์ มีความหมาย 7 อย่าง ประกอบด้วย (1) สุนฺทร ความดี (2) ทฬฺหิกมฺม การกระทำให้มั่นคง (3) อายาจน การอ้อนวอน (4) สมฺปฏฺิฉณ การรับคำ (5) สหฺชน คนดี (6) สมฺปหฺสา ความยินดี (7) สมฺปสาทน เลื่อมใส

11) **สุต** ศัพท์ มีความหมาย 10 อย่าง ประกอบด้วย (1) คมน การไป (2) วิสสุต การปรากฏ (3) อวธาธิ การจดจำ (4) อุปจิต การสั่งสม-การเลือกเฟ้น (5) อนฺุโยค การชวนชวาย-การถาม (6) กิลินฺน ความกำหนด-การเพิกขุ้ม (7) โสตฺวิญญเญย สัททารมณฺ์ที่โสตประสาทรู้ได้ (8) สตฺถ ศาสตร์คัมภีร์ (9) ปุตฺต บุตรชาย (10) พุต พุต

12) **กปป** ศัพท์ มีความหมาย 17 อย่าง ประกอบด้วย (1) กาล กาลเวลา (2) ยุค ยุคทั้ง 4 มีกตยุคเป็นต้น (3) เลส อุปายข้ออ้าง (4) ปณตติ นามบัญญัติ-ชื่อ (5) ปริมายู การกำหนดช่วงชีวิต หรืออายุกับ (6) สทิส ความเหมือนกัน-เปรียบ-เหมือน (7) สมณโฆหาร การทำให้เหมาะด้วยสมณโฆหาร (8) วินยกริยาสงฆาตกปปพินทุ การทำเครื่องหมาย-จุด (9) สมณต รอบคอบ-รอบด้าน (10) อนตรกปปาทิก กับมีอันตรกกับ (1 ใน 80 ของมหากกับเป็นต้น) (11) ตกก ความคิด (12) วิธิ การจัดแจง (13) อภิสนทหน เชื่อ-ความเชื่อ (14) เฉทน ตัด (15) วิกปป การยกเว้น (16) วินิโยค ประกอบเป็นพิเศษ (17) ตณหาทิฎฐิ ตัณหาและทิฐิ

13) **สจจ** ศัพท์ มีความหมาย 8 อย่าง ประกอบด้วย (1) นิพพาน นิพพาน (2) มคค อริยมรรค (3) วิรติ วิรตัสัจจะ (4) สปถ การสบถ (5) สจจภาสิต การกล่าวคำจริง หรือ วีสัจจะ (6) ตจจ ความจริง (7) อริยสจจ อริยสัจ 4 มีทุกขสัจเป็นต้น (8) ทิฎฐิ มิฉนาทิฐิ

14) **โพธิ** ศัพท์ มีความหมาย 5 อย่าง ประกอบด้วย (1) สัพพญญุตถญาณ สัพพญญุตญาณ (2) อริยมคค อริยมรรค (3) ปณตติ นามบัญญัติ (4) อสสตุลกรุกข ต้นโพธิ์ (5) นิพพาน พระนิพพาน

15) **ปท** ศัพท์ มีความหมาย 11 อย่าง ประกอบด้วย (1) ฐาน ที่ตั้ง (2) ปริตตาน การคุ้มครอง (3) นิพพาน พระนิพพาน (4) การณ เหตุ-การณ (5) สทท บท-ศัพท์-คำ (6) วตถุ พัสค-สิ่งของ (7) โภจจาส ภาค-ส่วน-ตอน (8) ปาท เท้า (9) ตลลถณ รอยเท้า (10) สรีร ร่างกาย (11) อารมมณ อารมณ์

16) **โปกขร** ศัพท์ มีความหมาย 6 อย่าง ประกอบด้วย (1) ปทุม ดอกบัว (2) เทท ร่างกาย (3) วชชณทมุข ช่องพินและปากกลองเป็นต้น (4) สุนทรตต ความงาม (5) สลิล น้ำ (6) มาตงครโกฏี ปลายวงช้าง

17) **เนกขมม** ศัพท์ มีความหมาย 5 อย่าง ประกอบด้วย (1) ปชมชฌาน ปฐมฌาน (2) ปพพชชา การบรรพชา (3) วิมุตติ อรหัตตผล-นิพพาน (4) วิปัสสนา วิปัสสนา (5) นิสเสสกุสส กุสสทุกอย่าง

18) **สนต** ศัพท์ มีความหมาย 7 อย่าง ประกอบด้วย (1) อจจิต การบูชา (2) วิชชมาน สิ่งที่มีอยู่-ความมีอยู่ (3) ปสตุล สิ่งที่ได้รับการสรรเสริญ-การสรรเสริญ (4) สจจ ความจริง (5) สาธุ คนดี (6) ชินน, กิลนตถาว ผู้ลำบาก-เหน็ดเหนื่อย, ความลำบาก-เหน็ดเหนื่อย (7) สมิต, กิเลสบุปสม ผู้สงบบจากกิเลส

19) **อคค** ศัพท์ มีความหมาย 6 อย่าง ประกอบด้วย (1) อาทิ เบื้องแรก (2) โภจจาส ส่วน (3) โภฏี ปลายแขน (4) ปุโรโต ข้างหน้า (5) วร สิ่งเลิศ-ประเสริฐ (6) อารมมณ อารมณ์

20) **โสต** ศัพท์ มีความหมาย 7 อย่าง ประกอบด้วย (1) มัสโสต, กณณ หู (2) โสต-วิญญาน โสตวิญญาน (3) ฌาน ทิพยโสตญาณ (4) ตณหาติ ธรรมทั้ง 5 มีตัณหาเป็นต้น (5) อุทก-ธารา, ปโยเวค กระแสน้ำ (6) อริยมคค อริยมรรค (7) จิตตสนตติ ความต่อเนื่องของจิต

3. ด้านฉันทลักษณ์

การศึกษาด้านฉันทลักษณ์ คือการศึกษาศันตลักษณ์บทบาติตามคัมภีร์วุตโตทัยเป็นต้น อุทาหรณ์ บทบาติที่นำมาอ้างอิงในแต่ละความหมายตามคัมภีร์อภิธานนั้นเป็นฉันทประเภตต่างๆ สรุปได้ดังนี้ คือ

1) **อนุญญาฉันท์ 8 พยางค์** มีคาถาที่เป็น ปุญยวัตตคาถา, ปุญมภการวิปุลาคาถา, ตติย- นการวิปุลาคาถา, ปุญมมการวิปุลาคาถา, ตติยมการวิปุลาคาถา, ปุญมสการวิปุลาคาถา, ตติยสการ- วิปุลาคาถา และปุญมขการวิปุลาคาถา

2) **ปันติฉันท์ 10 พยางค์** มีคาถาที่เป็น อุภาสกคาถา และ อุปฏฐิตาคาถา

3) **ติญญาฉันท์ 11 พยางค์** มีคาถาที่เป็น อินทรวิเชียรคาถา, อุเปนทรวิเชียรคาถา, โทธกคาถา, วาโตมมีคาถา และ สวาคตาคาถา

4) **ขคติฉันท์ 12 พยางค์** มีคาถาที่เป็น วังสัญญคาถา, อินทรวงศคาถา, ลลิตาคาถา, เวสส-เทวีคาถา และกมลาคาถา

4. ด้านอสังการ

การศึกษาด้านอสังการคือการศึกษาลักษณะการแต่งเสียงและความหมายให้ภาษามีความไพเราะ ตามคัมภีร์สุโพธาลังการ อุทธารณที่นำมาอ้างอิง เมื่อวิเคราะห์ตามหลักอสังการแล้ว จึงได้อสังการประเภทสัททาลังการ 5 อย่าง ประกอบด้วย (1) ปสาทคุณ (2) มรุตราคคุณ (3) สมตาคคุณ (4) สุขุมลตาคคุณ และ (5) อัศตพยัตติคุณ

สรุป

การศึกษบทบาฬีพระไตรปิฎกได้อย่างเข้าใจและตรงตามพระประสงค์ของพระพุทธเจ้าขึ้นต้องศึกษาหลักภาษาในกลุ่มคัมภีร์สัททวิเสส มี 4 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) กลุ่มคัมภีร์ที่เป็นไวยากรณ์แสดงหลักภาษา มีคัมภีร์กัจจายณะ เป็นต้น 2) กลุ่มคัมภีร์พจนานุกรมศัพท์ (นิพนธ์) มีคัมภีร์อภิธานปทีปิกา เป็นต้น 3) กลุ่มคัมภีร์ฉันทลักษณ์ กฎเกณฑ์วางคำครูและลหุเป็นแบบต่างๆ มีคัมภีร์วุตโตทัย เป็นต้น และ 4) กลุ่มคัมภีร์อสังการ (เกฏฐะ) มีการตกแต่งเสียงและความหมายให้ภาษามีความไพเราะ มีคัมภีร์สุโพธาลังการ เป็นต้น ในการศึกษาวิเคราะห์บทบาฬีนี้ ผู้วิจัยได้เลือกเอาบทบาฬีมาศึกษาวิเคราะห์เพียง 20 ศัพท์ ตามหลักคัมภีร์สัททวิเสสทั้ง 4 ด้าน คือ 1) ด้านหลักภาษา คือการแยกแยะให้เห็นที่มาของรูปศัพท์หรือบทบาฬี แสดงการประกอบของธาตุ ปัจจัย มี สมย = ส/สม + อิ/เอ/อย/ยา + อ เป็นต้น 2) ด้านพจนานุกรม มี สมย ศัพท์ ใช้ในความหมาย 9 อย่าง 3) ด้านฉันทลักษณ์ มีอนุญญาฉันท์ 8 พยางค์ ที่เป็นปฐมภการวิปุลาคาถา เป็นต้น และ 4) ด้านอสังการ 5 อย่าง มีปสาทคุณ เป็นต้น ซึ่งการศึกษากลุ่มคัมภีร์สัททวิเสสดังกล่าว เป็นการเลือกบทบาฬีพระไตรปิฎกมากำหนดเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษาวิเคราะห์ โดยวิเคราะห์การผันแปรรูปศัพท์ ความหมาย ฉันทลักษณ์ และอสังการ อันจะเป็นข้อมูลสำคัญที่จะทำให้เกิดความเข้าใจพุทธพจน์โดยผ่านการศึกษาวเคราะห์บทบาฬีที่เลือกศึกษาวเคราะห์ดังที่ได้นำเสนอมาแล้ว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

ในการศึกษาวิเคราะห์บทบาติในพระไตรปิฎกครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์บทบาติที่นำมาเป็นอุทาหรณ์ในคัมภีร์อภิธานปทีปิกา ตอนอนนัตถวรรค โดยนำบทบาติทั้ง 20 ที่อยู่ในรูปคาถาบ้าง ร้อยแก้ว บ้าง มาทำการวิเคราะห์ตามหลักคัมภีร์สหทวิเสส เริ่มตั้งแต่ สมย ศัพท์ในคาถาว่า มหาสมโย ปวนสมิ เทวกายา สมาคตา เป็นต้น ซึ่งสถาบันการศึกษาที่จะนำไปใช้ ประกอบด้วย

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ที่จัดการเรียนทางด้านพระพุทธศาสนาและภาษาบาลี สามารถนำชุดความรู้ที่เกิดจากการวิจัย คือ คัมภีร์ที่เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์บทบาติ แนวทางการวิเคราะห์บทบาติในพระไตรปิฎก และบทบาติในคัมภีร์หลักสูตรการศึกษานำไปเพื่อกำหนดเป็นนโยบายในการจัดทำและพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย

- แม่กองบาลีสนามหลวง และสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสนามหลวงของประเทศ สามารถนำชุดความรู้จากการวิเคราะห์บทบาติในคัมภีร์หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม คือ คัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา กำหนดให้นักเรียนมีการศึกษาวิเคราะห์โดยใช้หลักฉันทลักษณ์และคัมภีร์ไวยากรณ์กลุ่มคัมภีร์สหทวิเสส

- นักวิชาการและบุคคลทั่วไป สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์บทบาติพระไตรปิฎกหลักฉันทลักษณ์ และหลักไวยากรณ์บาลี นำไปใช้ได้อย่างถูกต้องไม่ผิดพลาดคลาดเคลื่อน

1.2 กิจกรรมด้านวิชาการ

ปัจจุบันมีปรากฏบทบาติในพระไตรปิฎกที่แปลกกันอยู่หลายสำนวน บางฉบับแปลทับศัพท์ เช่น คำว่า พรหมจริย มีความหมาย 12 อย่างมี (1) ทาน ทาน (2) อปฺปมณฺญา อปฺปมณฺญา-พรหมวิหารธรรม เป็นต้น ในอุทาหรณ์ของ พรหมจริย ศัพท์ที่หมายถึง ทาน ก็ยังแปลทับศัพท์ว่า พรหมจรรย์ ซึ่งความเป็นจริงควรแปลว่า ทาน ตามที่ท่านได้อธิบายขยายความไว้ให้ ฉะนั้น จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั่วไปจะต้องทราบความเป็นมาและความสำคัญของบทบาติที่นำมาจากพระไตรปิฎกฉบับบาลี ดังนั้น ในรายงานวิจัยนี้ จึงได้ทำการวิเคราะห์และวินิจฉัยบทบาติเหล่านี้ โดยใช้คัมภีร์หลักภาษาจากคัมภีร์สหทวิเสส มีคัมภีร์ไวยากรณ์ พจนานุกรม วุตโตทัยและสุโพธาลังการเป็นเครื่องมือในการศึกษาวิเคราะห์ดังกล่าว

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์บทบาติในพระไตรปิฎก ตามแนวคัมภีร์สหทวิเสส ผู้วิจัยพบว่า ยังมีประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้า ดังนี้

2.1 บทบาติในคัมภีร์อภิธัมมัตถวินิยาณี ปัญจิกา อัตถโยชนา ตามสูตรคัมภีร์สหทวิเสส : ศึกษาเชิงวิเคราะห์

2.2 บทบาติในคัมภีร์มัจจกัลลหปิณี ตามสูตรคัมภีร์สหทวิเสส : ศึกษาเชิงวิเคราะห์

References

- Phra Aggavangsathera.(2003). Saddanidhatumala; Mahapali Gramma Text, Edited by Phra Dhammoli, P.M.Nimitr Dhammasaro and Jaroon Dhammada (trans.) Nakhornpathom: Thairaiwan print, (1-2).
- Phra Buddhaghosathera.(1993). Samantapasadika Nama Vinayatthakatha, Tatiyo Bhago, 13th reprinted. Bangkok: Mahamakutrajavidyalaya print, 13.
- . (1993). Visuddhimaggassa nama pakaranvisesassa tatiyo bhago, 8th reprinted, Bangkok: Mahamakutrajavidyalaya print, 8.
- P.M.Wate Varannu.(1993). Basic Padarupasiddhi vol.I, Bangkok: Sahadhammika Ltd. 110-117.
- P.M.Moggallana. (1992). Abhidhanappidipika and Abhidhanappidipikasuci. Bangkok: Mahamakutrajavidyalaya press, 625.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1957). Pali Tipitakas. Bangkok: MCU Press.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). Thai Tipitakas. Bangkok: MCU Press.
- Poonyanupab, S.(2007). Tipitaka for People. 17th reprinted. Bangkok: Mahamakutrajavidyalaya Press. 1-25.
- Wannapok, S. (1997). The Explanation of Tipitaka. Bangkok: Horatnachaikarnpim. 7.